

disleri konularına göre alfabetik olarak sıralamıştır. Eseri neşreden Sâlih Ahmed eş-Şâmî (I-II, Beyrut 1416/1995), sadece *Şahîh-i Buĥârî*'de bulunan hadislerin baş tarafına "hı" (ح), sadece *Şahîh-i Müslim*'deki hadislerin baş tarafına "mim" (م), her ikisinde de bulunan hadislerin başına hı ve mim harflerini koymuş, rivayetlerin sonunda her iki eserin Muhammed Fuâd Abdülbâkî tarafından yapılan neşirlerini esas alarak hadislerin numaralarını göstermiştir. 2. *el-Muġnî 'ani'l-hıfzı ve'l-kitâb bi-kavlihim lem yaşihĥa (lâ yaşihĥu) şey'ün fî hâze'l-bâb* (Kahire 1343). Eserde hadislerin metin ve senedleri zikredilmeden hangi konularda sahih hadislerin bulunmadığı veya hangi konularda Hz. Peygamber'den rivayet gelmediği belirtilmektedir. Müellifin, öğrencilere ve hadisle ilgilenme fırsatı bulamayan meslek sahiplerine kısaca bilgi vermek ve onları hadise yönlendirmek için seçtiği bu metot pek geniş bir hadis kültürüne sahip olmayı gerektirdiğinden kendisi birçok âlim tarafından bu konularda acele ve isabetsiz hüküm vermekle suçlanmış, İbn Hacer el-Askalânî de sadece İbnü'l-Cevzî'nin *Kitâbü'l-Mevzû'ât*'ından faydalandığını ve ona bir şey katmadığını söylemiştir (*el-Kavlü'l-müsedded*, s. 21). Zeynüddin el-İrâkî ve Şemseddin es-Seĥâvî'nin de tezatlar taşıdığını söyleyerek eleştirdikleri eseri Hüsâmeddin el-Kudsî *İntikâdü'l-Muġnî ve beyânü en lâ ğanâ'e 'ani'l-hıfzı ve'l-kitâb* adlı çalışmasıyla (Dımaşk 1343) tenkit etmiştir. Mevsilî'nin *el-Muġnî*'de verdiği bilgilerin üçte birinin yanlış olduğunu söyleyen Ebû İshak Muhammed b. Şerîf el-Huveynî el-Eserî ise önce bu kitabın muhtevasına yönelik tenkitlerini 101 konuda toplayarak *Cünnetü'l-mürtâb binaĥdi'l-Muġnî 'ani'l-hıfzı ve'l-kitâb* isimli eserini kaleme almış (Beyrut 1407/1987), daha sonra da bunu *Faşlü'l-ĥitâb* adıyla (Beyrut 1405/1985) ihtisar ederek ilk kitabındaki eleştirilerini yirmi sekiz konuda özetlemiştir. *Faşlü'l-ĥitâb*'in dış ve iç kapağında eserin İbn Kudâme'ye nisbet edilmesi bir baskı hatasıdır (*Cünnetü'l-mürtâb*, s. 9). 3. *el-Vukûf 'ale'l-mevkûf*. Müellif bu kitapta 151 mevkuf rivayetinin sıhhat derecesini tesbite çalışmıştır. Ümmü Abdullah bint Mahrûs el-Aselî, hadislerin tahkikinde yer yer notlar düşen hocası Ebû Abdullah Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd'ın yönetiminde eseri neşre hazırlayıp yayımlamış (Riyad 1407), Murtazâ ez-Zeyn Ahmed de üzerinde yüksek lisans tezi yapmıştır (1987, el-Câ-

miatü'l-İslâmiyye [Medine]). Müellifin diğer eserleri arasında *el-'Akîdetü's-şahîĥa fi'l-mevzû'âtı's-şariĥa* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1158), *İstinbâtu'l-ma'în mine (fi)'l-İleli ve't-târiĥ li'bni Ma'în*, *İhtiyâru aĥyârî'l-aĥbâr*, *el-İntişâr ve't-tercîĥ li-mezĥebi's-şahîĥ* (*mezĥebi Ebî Hanîfe*), *el-'Aşabiyyetü'l-mezĥebiyetü'l-makîte* adlı çalışmaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer b. Bedr el-Mevsilî, *el-Cem' beyne's-Şahîĥayn* (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî), Beyrut 1416/1995, neşreden giriş, s. 7-9; a.m.f., *el-Vukûf 'ale'l-mevkûf* (nşr. Ümmü Abdullah bint Mahrûs el-Aselî), Riyad 1407, neşreden giriş, s. 6-7; Münzirî, *et-Tekmil*, III, 162; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXII, 287-288; Takiyyüddin el-Fâsî, *Târîĥu 'ulemâi' Bağdâd* (nşr. Abbas el-Azzâvî), Beyrut 1420/2000, s. 127-128; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Kavlü'l-müsedded*, Haydarâbâd-Dekken 1319, s. 21; İbn Kutluboĝa, *Tâcü't-terâcim fi men şannefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 160-161; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1158; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 328; Ebû İshak el-Huveynî, *Cünnetü'l-mürtâb bi-naĥdi'l-Muġnî 'ani'l-hıfzı ve'l-kitâb*, Beyrut 1407/1987, tür.yer.; Brockelmann, *GAL*, I, 358; *Suppl.*, I, 610; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 42-43; Cezzâr, *Medâĥilü'l-mü'el-lifin*, III, 1677-1678; M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, İstanbul 1997, s. 146-148.

M. YAŞAR KANDEMİR

MEVSİM

(موسم)

Sözlükte "dağlamak, kızgın demirle damgalamak, işaretlemek" anlamındaki **vesm** kökünden gelen **mevsim** (çoğulu mevâsim) "bayram, şenlik, hac zamanı, panayır, fuar ve yılın belirli zaman dilimi, hasat vakti" gibi mânalarda kullanılır. Kelimenin etimolojik anlamının, hayvan alım satımı-panayır ilişkisi göz önünde tutularak "satın alınan hayvanların damgalanma yeri ve zamanı" olduğu ileri sürülebilir.

Câhiliye devrinde "mevsimü'l-hac" (mevâsimü'l-hac) zilkade ayının başında kurulan, ilk gün ihramlı katılmanın zorunlu olduğu Ukâz panayırı ile başlayıp Mecenne ve Zülmeccâz panayırlarıyla devam ederdi. Mevsim kelimesi hacla bağlantısı bulunmayan Bedir, Hubâşe ve Tihâme panayıruları için de kullanılıyordu. Farklı kesimlerden insanları bir araya toplayan hac mevsimleri Mekke döneminde İslâm'ın tebliğine çeşitli imkânlar hazırlamış, Resûl-i Ekrem diğer Arap kabilelerini bu günlerde İslâm'a davet ettiği gibi hicrete giden süreçte Medinelilerle yapılan Akabe biatları da yine bu günlerde gerçekleştirilmiştir. 9 (631) yılı hac mev-

siminde müşrik Araplar'ın Kâbe'ye yaklaşmaları yasaklanmıştır. Hulefâ-yi Râşidîn devrinden itibaren hacın panayırullarla bağlantısı kesilmiş ve bu mevsim artık yalnız Mekke'nin ve Araplar'ın değil bütün müslümanların en büyük bayramı olarak daha etkin biçimde kutlanmaya başlanmıştır. "Rabbinizden -ticaret yaparız aramanızda herhangi bir günah yoktur" (el-Bakara 2/198) meâlindeki âyet uyarınca Câhiliye döneminde Arafat ve Mina'da uygulanan ticaret yasağı kaldırılmıştır. Hz. Ömer, idarecilerinin uygulamaları hakkında bilgi almak veya onları soruşturmak için hac mevsimlerinden faydalanmış, ondan sonra gelen bazı halifeler de bu uygulamayı sürdürmüştür. Mekke fethinin ardından ihdas edilen görevlerden emîr-i hac için "emîrü'l-mevsim" (vülâtü'l-mevsim) tabiri de kullanılmıştır. Hicaz'a hâkim olan halife ve sultanlar hac mevsimi girmeden bütün vali ve emirlerine mektup yazarak mevsimin selâmetle tamamlanması için her türlü tedbirin alınmasını isterlerdi (Kalkaşendî, VIII, 318). Başlangıcından itibaren hac mevsimleri, İslâm dünyasının her yanından gelen ulemânın gerçekleştirdiği ilmi müzakere ve bilgi alışverişleri bakımından çok önemliydi.

İslâm öncesinde Mekkeliler, kamerî takvime göre belirlendiğinden değişik mevsimlere rastlayan hacın havanın mutedil ve ticarî ortamın uygun olduğu günlere denk gelmesi için takvimde değişiklik yapıyorlardı. Aynı şekilde umrenin de hurma hasadı mevsimine rastlatılması amacıyla receb ayının yeri değiştiriliyordu (bk. NESÎ). Receb ayı, İslâmiyet'in zuhurundan sonra da Mekke'nin büyük bayramlarından umrenin kutlandığı ay olmaya devam etmiştir. Nâsır-ı Hüsrev, "mevsim-i azîm" dediği umre mevsimini düzenlenen etkinlikler ve canlılık bakımından ramazan bayramına benzetir (*Sefer-nâme*, s. 121). Mekke'de receb ve zilhiccenin dışında da bayram ve şenlikler tertip ediliyordu (İbn Battûta, I, 225-232). Hac ve umre merasimlerinden başka çeşitli bayram, anma töreni ve şenlikler için de mevsim tabiri kullanılmıştır. Fâtımiler döneminde, Nil'in akışına göre eskiden beri devam eden mevsimlerle ilgili geleneklerin sürdürüldüğü Mısır'da ramazan bayramına "büyük mevsim" (mevsim azîm) adı veriliyordu. İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde Hz. Peygamber'in doğum günü (mevlid) başta olmak üzere bazı önemli şahsiyetlerin doğum veya ölüm yıl dönümlerine rastlayan özel gün ve gece-

lerde çeşitli törenler yapılırdı. Bu törenler bazan günlerce sürerdi. İlk defa Fâtımiler zamanında Kahire'de başlayan mevlid kutlamaları Begteginliler'in son hükümdarı Kökböri tarafından eğlenceli bir merasim ve anma töreni şeklinde düzenlenmiş, daha sonra bu uygulama diğer İslâm ülkelerinde âdet haline gelmiştir (bk. MEVLİD). XIV. yüzyılda Delhi Sultanlığı'nın merkezi olan Delhi'de "mevâsim" kelimesi iki dinî bayramda, mevlidde, aşure gününde, şâban ayının on beşinde ve sultanlığın kurucusu Kutbüddin Aybeg'in ölüm yıl dönümünde düzenlenen törenleri ifade ediyordu (a.g.e., II, 597). Osmanlılar miras aldıkları bayram ve şenlikleri zenginleştirerek sürdürmüşlerdir (bk. BAYRAM).

"Yılın iklim şartları açısından belli bir dönemi" anlamını da taşıyan mevsim kelimesi, Lübnan'da ipek böceği yetiştirme sezonunu ifade ederken bir yandan da Güney Asya kıyılarıyla Hint denizinde yazın ve kışın birbirine ters yönlerde esen geniş alanlı rüzgârlara verilen "muson" adının aslını oluşturmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "vsm" md.; *Müsned*, I, 39, 55, 68, 206; III, 322, 339; Dârimî, "Menâsik", 21, 71; Buhârî, "Hâc", 150, "Tefsîr", 2/34, "Büyü", 1, "Menâkibü'l-enşâr", 46, 51; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 36; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekâr), s. 232, 242, 248, 253, 262, 285, 292, 329, 335, 353, 360, 365, 381; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, II, 386-389; III, 47-48; X, 23, 79, 82, 168-169; XI, 178; XVII, 194; a.mlf., *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 137, 264, 350-351, 353; III, 123, 204, 386; IV, 144, 342; VII, 374; VIII, 199; IX, 196, 206, 208-209, 221, 234; X, 136; Makdisî, *Ah-senü't-tekâsîm*, s. 183; Ebû Ali el-Merzûkî, *el-Ezmine ve'l-emkine* (nşr. Halîl Mansûr), Beyrut 1996, s. 382-388; Nâsir-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 102, 121, 135; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dârü's-Şarkî'l-Arabî), s. 92-124; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 172, 236; III, 63; IV, 117-119; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Ali el-Muntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 96, 169, 225-235; II, 597; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 59, 136-137, 143, 202; XIII, 139, 147, 224; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 192, 444 vd.; IV, 281; VIII, 318; IX, 48; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 68, 232; VI, 92; X, 97; XI, 381; M. Manazir Ahsan, *Social Life under the Abbasids*, London 1979, s. 275-296; Gülşay Öğün Bezer, *Begteginliler (Er-bil'de Bir Türk Beyliği)*, İstanbul 2000, s. 129-130; A. J. Wensinck, "Mevsim", *İA*, VIII, 176; a.mlf. - [C. E. Bosworth], "Mawsim", *EI*² (İng.), VI, 903.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKKAŞCI

MEVSÛA

(bk. ANSİKLOPEDİ).

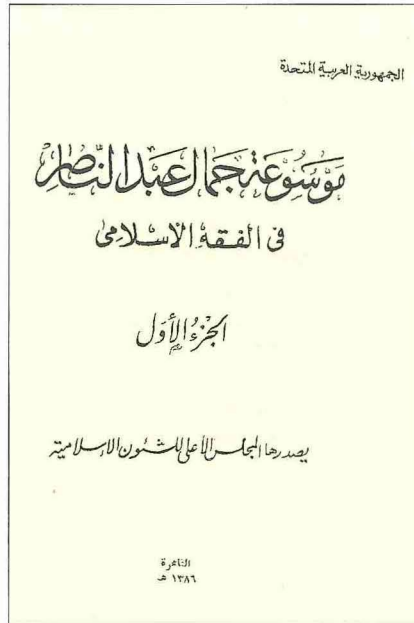
MEVSÛATÜ'L-FIKHÎ'L-İSLÂMÎ

(موسوعة الفقه الإسلامي)

Mısır Vakıflar Bakanlığı'na bağlı İslâmî İşler Yüksek Meclisi tarafından yayımlanan fıkıh ansiklopedisi.

Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Akademisi Doğu Hukuku Şubesi tarafından fıkıh araştırmalarıyla ilgili olarak 1951 yılında Paris'te toplanan kongrede bir fıkıh ansiklopedisi hazırlanması teklif edilmişti. 1955'te Şam'da kurulan İslâm Hukuku Fakültesi bu düşünceyi gerçekleştirmek amacıyla bir komisyon oluşturdu. Komisyonun çalışmaları sürerken 3 Mayıs 1956 tarihinde İslâm Hukuku Fakültesi tarafından bir fıkıh ansiklopedisi yayımlanmasını öngören kararnâme yürürlüğe girdi. 1958'de Suriye ve Mısır'ın birleşmesinden sonra ansiklopedi yetkilileriyle dönemin Mısır Vakıflar bakanı Ahmed Abdullah Tuayme (Taîme) ve yardımcıları arasında yapılan görüşmelerin ardından 18 Ocak 1961'de İslâmî İşler Yüksek Meclisi'ne bağlı olarak Suriye ve Mısırlı üyelerden oluşan bir komisyon kuruldu. Ansiklopedinin ismi *Mevsû'atü Cemâl 'Abdinnâşır fi'l-fıkhî'l-İslâmî* şeklinde belirlendi. 23 Temmuz 1961'de her iki ülkenin fıkıh uzmanlarının yaptığı araştırmaların bazıları örnek fasikül halinde yayımlandı.

Mevsû'atü'l-fıkhî'l-İslâmî nin I. cildinin kapağı

Mısır ve Suriye'nin Eylül 1961'de birbirinden ayrılmasının ardından ortak üyelerden meydana gelen komisyonun toplanamaması sebebiyle Mısır Vakıflar Bakanlığı tarafından yeni bir komisyon kurularak çalışmalar sürdürüldü. İlk cildi 1966 yılında Kahire'de yayımlanan ansiklopedinin adı 1974'te çıkan XI. ciltten itibaren *Mevsû'atü'l-fıkhî'l-İslâmî* olarak değiştirildi. 2001'de neşredilen XXVII. cildi "İntihâr" maddesi tamamlanmadan sona ermektedir.

Ansiklopedinin ilk cildinin başında fıkıhın tanımı, kaynakları, teşrî, ictihad, fıkıh mezhepleri, fıkıh bölümleri, fıkıhın tedvini ve ansiklopedinin hazırlık süreciyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Kaynaklar dipnotlarda zikredilmekte, her cildin sonunda madde fihristi yer almaktadır. *Mevsû'atü'l-fıkhî'l-İslâmî*'de dört büyük Sünnî fıkıh mezhebinin yanında Zâhiriyye, Zeydiyye, İbâziyye ve İmâmiyye mezheplerinin görüşleri de zikredilmekle birlikte herhangi bir mezhebin görüşü tercih edilmemektedir. Alfabetik olarak düzenlenen maddelerde ayrıntılı hükümlere yer verildiği, zaman zaman her mezhebin önde gelen fakihlerine ait görüşlerin müstakil başlıklar altında yazıldığı görülmektedir.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

el-MEVSÛATÜ'L-FIKHÎYYE

(الموسوعة الفقهية)

Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı tarafından yayımlanan fıkıh ansiklopedisi.

Özellikle Mısır'da çıkarılmakta olan fıkıh ansiklopedisinin yayımının aksaması ve projenin tamamlanamaması üzerine 1967'de Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı benzer bir çalışmayı başlatma kararı aldı. 1967-1971 yılları arasındaki hazırlık döneminde planlama çalışmaları yapılarak Hanbelî fıkıh âlimi İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı kitabından yararlanmak suretiyle bir fıkıh sözlüğü hazırlandı. Bu dönemde farklı konularda kaleme alınan elli metinden üç, ilmî çevrelerin görüşlerini almak amacıyla örnek fasiküller şeklinde yayımlandı. 1971-1975 yıllarında çalışmalara ara verildi. 1975'te başlayan yeni dönemin ilk iki yılında hazırlık çalışmaları sürdürüldü. Projenin geçmişi, gelinen nokta ve karşılaşılan ihtiyaçlar hakkında hazırlanan ayrıntılı rapor üzerine çalışmanın yeniden başlatılmasına karar verildi. Bu kararı takiben